

หลักสูตรวาระชน

พระพรหมคุณาภรณ์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

หลักสูตรอารยชน

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

หนังสือเล่มเดิม: *สอนนาถ-สอนทิด: ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ*

พิมพ์ครั้งแรก — กรกฎาคม ๒๕๔๒

พิมพ์ครั้งที่ ๗ — ตุลาคม ๒๕๔๔

พิมพ์ครั้งที่ ~ — กันยายน ๒๕๔๗

เฉพาะภาค ๒ ปรับปรุง: *หลักสูตรอารยชน*

พิมพ์ครั้งแรก — พฤศจิกายน ๒๕๕๒

- คลินิก วัชชชัยทันตแพทย์ จ.ภูเก็ต และญาติมิตร

พิมพ์ครั้งที่ ๒ — สิ้นปีเก่า ๒๕๕๒ รับปีใหม่ ๒๕๕๓

- ญาติมิตรพิมพ์เป็น ส.ค.ส. อวยพรปีใหม่

พิมพ์ที่

บันทึกนำ

เมื่อต้นเดือนกันยายน ๒๕๕๒ คุณหมอตานหนึ่ง มีน้ำใจเมตตาปรารภนาดีต่อญาติมิตรและสังคม ได้ส่งจดหมายมาจากภูเก็ต ขออนุญาตพิมพ์บางส่วนในภาคหลัง (“ชีวิตชาวพุทธ”) ของหนังสือ สอนนาค-สอนจิต: ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ เพื่อเผยแพร่เป็นธรรมเนียม โดยขอให้จัดปรับข้อมูลและตั้งชื่อใหม่ให้เหมาะสมด้วย

เวลาผ่านมาถึงต้นเดือนพฤศจิกายน ผู้เรียบเรียงได้โอกาสทำงานนี้ จึงนำเนื้อความที่ต้องการมาจัดเรียงและปรับแก้เพิ่มเติมเล็กน้อยให้อ่านง่ายและได้ความหมายที่กว้างขวางครอบคลุมมากขึ้น แล้วตั้งชื่อหนังสือเล่มใหม่นี้ว่า **หลักสูตรอารยชน**

สังคมไทยเรานี้พูดกันมานานนักกว่า จะพัฒนาให้เป็นอารยประเทศ แต่ประเทศจะเป็นอารยะได้ ประชาชาติก็ต้องพัฒนาตนให้เป็นอารยชน ถ้าคนไทยพัฒนาตนตามหลักสูตรอารยชนนี้ได้ก็มั่นใจว่าเมืองไทยจะเป็นอารยประเทศอย่างไม่มีที่สงสัย

ขออนุโมทนาผู้ศรัทธาที่ได้สนใจใฝ่ศึกษาประเพณีธรรมแล้วยังมีน้ำใจไมตรี คิดที่จะเผื่อแผ่เผยแพร่ธรรมขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวาง หวังว่า หลักสูตรอารยชน นี้ ที่ช่วยกันเผยแพร่ทั่วไป จะเป็นส่วนร่วมสำคัญในการสร้างสรรค์ประเทศชาติและพัฒนาสังคมไทย

ขอคุณพระรัตนตรัยและธรรมทานบุญกิริยา เป็นปัจจัยนำมาซึ่งจตุรพรพรชัยแก่ผู้บำเพ็ญพร้อมทั้งครอบครัวญาติมิตร และขอให้ธรรมแพร่หลายไพศาลเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

สารบัญ

บันทึกนำ (๑)

หลักสูตรอารยชน ๑

วางฐานชีวิตให้มั่นคงแน่นหนา ๒

ขั้นที่ ๑ รักษาชีวิตให้สะอาด ๔

ขั้นที่ ๒ เตรียมตัวให้บริสุทธิ์ ๘

ขั้นที่ ๓ ให้บริสุทธิ์ทั้ง ๒๒

นำพาชีวิตไปให้ถึงจุดหมาย ๑๗

สรุป ๒๓

ภาคผนวก ๒๗

วินัยชาวพุทธ - หลักสูตรอารยชน ๒๗

ชาวพุทธชั้นนำ ๓๖

หลักสูตรอารยชน

ในสังคมของเรานี้ คนมีความเป็นอยู่ มีระบบการดำเนินชีวิตแบบต่างๆ หลายอย่าง ว่าถึงแบบที่ต่างกันอย่างเห็นชัดทั่วไป ก็คือชีวิตชาวบ้าน กับชีวิตในวัด แบ่งเป็นพระสงฆ์ กับชาวบ้าน หรือพระ กับคฤหัสถ์ ซึ่งบางทีก็เรียกแบบกันเองว่า ญาติโยม

พระสงฆ์นั้นอยู่ในวัด ก็มีวิถีชีวิต หรือระบบการดำเนินชีวิตของท่านไปแบบหนึ่ง ถ้าเทียบกับชาวบ้านหรือคฤหัสถ์ พระสงฆ์ก็มีจำนวนน้อยอย่างยิ่ง คงจะสักครึ่งเปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง และท่านก็มีระเบียบวินัยชัดเจน จึงไม่มีปัญหาอะไรมากนัก แต่ที่มีเรื่องมากควรจะพูดกันให้มาก ก็คือเรื่องการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน

ถ้ามองจากสายตาของพระ ชาวบ้านหรือคฤหัสถ์นั้น อยู่ในสภาพแวดล้อมอีกแบบหนึ่ง และมีวิถีทางดำเนินชีวิตต่างออกไปแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงมีหลักความประพฤติบางอย่าง โดยเฉพาะในส่วนเบื้องต้นและที่เป็นด้านภายนอก เช่นในระดับศีล ซึ่งเป็นเรื่องของคฤหัสถ์ที่จะประพฤติต่างจากพระภิกษุ ดังจะเห็นว่าเมื่อพระลาสิกขาแล้ว ก็จะเริ่มชีวิตของชาวบ้านด้วยการมาขอสมათานศีล ๕ ซึ่งเป็นหลักความประพฤติเบื้องต้นของคฤหัสถ์

อย่างที่ได้อ่านเรียนกันแล้วว่า ศีล ๕ นี้เป็นหลักประกันให้สังคมอยู่ร่วมกันด้วยดี มีความสงบสุขพอสมควร ให้แต่ละคนพอเป็นอยู่ได้ โดยไม่เบียดเบียนกันมากนัก สังคมจะได้ไม่เดือดร้อนเกินไป เมื่อมีศีล ๕ เป็นหลักประกันแล้ว เราก็มีโอกาสที่จะทำความดีขยายกว้างและสูงขึ้นไป

วางฐานชีวิตให้มั่นคงแน่นอน

อย่างไรก็ดี คำสอนสำหรับคฤหัสถ์ที่เป็นหลักความประพฤติพื้นฐานนี้ ไม่ใช่มีแค่ศีล ๕ เท่านั้น ท่านยังแสดงหลักการพัฒนาชีวิตต่อไป ให้เป็นอารยชน คือคนที่ห่างไกลจากความป่าเถื่อนเลือนลอย

พระสูตร คือคำสอนหรือเทศนาของพระพุทธเจ้าเรื่องหนึ่ง ซึ่งประมวลหลักการดำเนินชีวิตของอารยชนไว้ เป็นแบบแผนความประพฤติของคฤหัสถ์ พระอาจารย์สมัยต่อมาให้ถือเป็น **วินัยของคฤหัสถ์** ก็คือพระสูตรที่เรียกว่า **สังคาลกสูตร** พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรนี้แก่มาณพ คือชายหนุ่มลูกผู้ดี ที่มีชื่อว่า สังคาลกะ บางทีเรียกว่าสิคาโลวาทสูตร

คำสอนของพระพุทธเจ้าในสังคาลกสูตรนี้ แสดงวิถีชีวิตของอารยชน ชาวพุทธทุกคนควรให้ความสำคัญ และนำมาปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ให้สมกับที่ท่านเรียกว่าเป็นวินัยของคฤหัสถ์ หรือวินัยชาวบ้าน จะว่าเป็น **มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ** เป็น **เกณฑ์วัดความเป็นชาวพุทธ** หรือเป็น **หลักสูตรการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตให้เป็นอารยชน** ก็ได้

คนที่มีความประพฤติทั่วไปตามเกณฑ์มาตรฐานนี้ จึงจะเรียกได้ว่าเป็น “ชาวพุทธ” และถือได้ว่าเป็น “อารยชน”

เมื่อประพฤติปฏิบัติตามหลักนี้ดีแล้ว ก็ถือว่าวางฐานของชีวิตได้มั่นคง พร้อมที่จะก้าวหน้าต่อไปในวิถีชีวิตที่งดงาม และมีความสุขอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและแก่สังคม

สังคาลกสูตรนั้นมีเรื่องราวอย่างไร จะเล่าไว้สักหน่อย เรื่องมีว่า

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจากวัดเวฬุวัน จะเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ เมื่อผ่านไปใกล้ๆ เมือง ก็ได้ทอดพระเนตร

เห็นมาณพคนหนึ่งชื่อว่าสิงคาลกะ ซึ่งตื่นแต่เช้า ออกมานอกเมือง ราชคฤห์ แล้วก็ลงอาบน้ำ ร่างกายผ้าผ่อนเปียก ผมเปียก ขึ้นมายืน กลางแจ้ง แล้วก็หันไปทางทิศต่างๆ ไหว้ทิศโน้นทิศนี้ รวมทั้ง ๖ ทิศ ครบหมด ทิศตะวันออกเป็นทิศเริ่มต้น แล้วก็ทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน

พระพุทธรูปเจ้าก็เสด็จเข้าไปทักทาย แล้วก็ทรงสนทนาด้วย โดยไต่ถามว่าท่านทำอะไร ชายหนุ่มนั้นทูลตอบว่าข้าพระองค์ไหว้ ทิศ เมื่อพระพุทธรูปเจ้าตรัสถามว่าทำไมจึงไหว้อย่างนั้น เขาก็เล่าว่า

พ่อของกระผม เมื่อท่านนอนอยู่บนเตียง ตอนที่จะถึงแก่กรรม ท่านสั่งไว้ว่า เมื่อพ่อสิ้นไปแล้ว ขอให้ลูกปฏิบัติตามคำสั่งพ่อ ขอให้ลูกไหว้ทิศเป็นประจำ จะได้เกิดสิริมงคล เจริญอกงาม กระผมก็เลยปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อ เพื่อจะได้เป็นลูกที่ดี

พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า การปฏิบัติตามคำสอนของพ่อแม่นั้นดี เพราะท่านมีความหวังดี แต่การไหว้ทิศของเธอ ยังไม่ถูกต้อง ไม่ใช่ “การไหว้ทิศในอริยวินัย” คือในระบบแบบแผนของอารยชน

มาณพก็สงสัยว่า ทิศใน “อริยวินัย” ของอารยชน เป็นอย่างไร พระพุทธรูปเจ้าจึงทรงแสดงหลักคำสอนที่เรียกว่า *สิงคาลกสูตร*

ก่อนที่มาณพจะไหว้ทิศ เขาจะไปอาบน้ำชำระล้างร่างกาย เป็นการเตรียมตัวก่อน แล้วก็มายืนไหว้ พระพุทธรูปเจ้าก็ทรงสอนการ ไหว้ทิศในอริยวินัย ในทำนองที่ให้เป็นลำดับอย่างนั้น

ที่นี้ก็มาดูกันว่า “อารยชน” ควรไหว้ทิศ คือ ปฏิบัติต่อชีวิตของตน ต่อเพื่อนมนุษย์ และต่อสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเรานี้อย่างไร เพื่อให้ชีวิตดีงาม มีความสุขความก้าวหน้า และให้สังคมเจริญ พัฒนาไปได้ด้วยดี มีความเข้มแข็งมั่นคง ดำรงในสันติสุขที่ยั่งยืน

ขั้นที่ ๑ รักษาชีวิตให้สะอาด

ขั้นแรก ละเว้นความชั่วต่างๆ เหมือนทำความสะอาดชำระล้างร่างกายให้หมดจด เสร็จแล้วจึงมาไหว้ทิศ

สิ่งชั่วร้ายที่ต้องชำระล้างมี ๑๔ ประการ คือ

๑. กรรมกิเลส ๔ คือการกระทำที่ทำให้ชีวิตมัวหมอง เป็นการกระทำที่เสียหาย คือการดำเนินชีวิต หรือความประพฤติที่เบียดเบียนกัน ๔ ประการ ได้แก่

๑. ปาณาติบาต การทำร้าย เบียดเบียนชีวิตร่างกายผู้อื่น
๒. อทินนาทาน การลักทรัพย์ ละเมิดกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น
๓. กาเมสุมิฉฉาจาร การประพฤติผิดในกาม ล่วงละเมิดคู่ครองของคนอื่น
๔. มุสาวาท การพูดเท็จ โกหก หลอกลวง ทำร้ายเขาด้วยวาจา

สี่อย่างนี้เป็นกรรมกิเลส คือความประพฤติเสียหาย ท่านให้ละเว้นเสีย ดูก็คล้ายๆ กับ ๔ ข้อแรกในหลักศีล ๕ แต่อาจจะสงสัยว่าข้อสุดท้าย คือ สุราฯ ไปไหน เดี่ยวจะมีเอง

สี่ข้อนี้เป็นตัวกรรม แต่ข้อสุราฯ นั้น ไม่ใช่กรรม เวลาเราพูดถึงหลักศีล ๕ เราเรียกว่า สิกขาบท สี่ข้อต้นนั้นเป็นกรรมบถด้วย และเป็นสิกขาบทด้วย แต่ข้อสุราฯ ไม่เป็นกรรมบถ เป็นเพียงสิกขาบท

กรรมบถเป็นตัวกรรม การไปทำร้ายชีวิตร่างกายเขา ไปลักทรัพย์เขานี้เป็นกรรมชั่ว แต่การดื่มสุรา ยังไม่ใช่เป็นกรรมในตัวเอง เพราะมันเป็นเรื่องของการดื่มเข้าไปแล้วทำให้ขาดสติ แล้วจะไปทำร้าย ไปทำอะไรไม่ดี จึงเป็นกรรมอีกทีหนึ่ง

แต่เว้นสุราเป็นสิกขาบท คือเป็นข้อฝึกหัดว่าจะเว้นจากสิ่งที่ไม่ดี ที่จะก่อให้เกิดโทษอย่างอื่น จึงมาเป็นสิกขาบทด้วย เพราะว่าเอามาใช้ในการฝึก เป็นข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดดำเนินชีวิตที่ดี

ในที่นี่ พูดถึงเฉพาะกรรมก็เลยมีแค่ ๔ ข้อ เรียกว่ากรรม-กิเลส เพราะเป็นกรรมที่เศร้าหมอง คือเป็นความประพฤติดีเสียหาย

กรรมนี้คลุมไปถึงอาชีพการงานด้วย อาชีพการงานเป็นหลักสำคัญของชีวิตของเรา ก็ไม่ให้มีเจ้าสี่ตัวนี้ คือให้ละเว้น ไม่ให้เป็นอาชีพการงานประเภทที่มีการทำร้ายเบียดเบียนชีวิตเขา ไม่เป็นอาชีพที่ลวงล้าละเมิดทรัพย์สินของคนอื่น ไม่ใช่อาชีพลักขโมย ไม่ใช่อาชีพที่จะทำความประพฤติดีผิดทางกาม และไม่ใช่อาชีพที่หลอกลวง ใช้วาจาโกหกผู้อื่น

กรรมกิเลส คือความประพฤติชั่วหมองเสื่อมเสียแก่ชีวิตนี้ ทำให้เกิดเวรภัยในสังคม เป็นการสร้างเครื่องกีดกันขัดขวางความเจริญก้าวหน้าและก่อความสงบสุขในชีวิตของตนเอง

ผู้ที่ไม่ก่อกรรมกิเลสทั้ง ๔ นี้ จะมีชีวิตที่ปลอดโปร่ง เหมือนคนที่ร่างกายสะอาด รู้สึกโปร่งโล่งเบาและมั่นใจที่จะก้าวไปทำอะไรๆ ด้วยความสบายใจ

๒. อคติ ๔ ได้แก่ความลำเอียง หรือความประพฤติดอกนอกทางของธรรม ๔ อย่าง คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา

๔. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

คฤหัสถ์ เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น จะต้องรับผิดชอบ กลุ่มคนหรือหมู่ชน เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นหัวหน้าหน่วยงาน เป็นหัวหน้าชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะต้องรักษาความเป็นธรรม ให้ความเป็นธรรม แก่คนในความดูแลของตน เพื่อให้กลุ่มคนหรือหมู่ชนนั้นอยู่กันโดยสามัคคี มีความสงบสุข พระพุทธเจ้าจึงทรงให้เว้นความลำเอียง คือความประพฤติผิดธรรม หรือคลาดจากธรรม เพราะชอบ ชัง ขลาด เกลา แต่ให้ดำรงอยู่ในธรรม คือความถูกต้องดีงาม และความเที่ยงธรรม

๓. อบายมุข ๖ ได้แก่ ทางแห่งความเสื่อม โดยเฉพาะช่องทางสิ้นเปลืองหมดไปของทรัพย์สินเงินทอง

ในการทำมาหาเลี้ยงชีพของคฤหัสถ์นั้น เรื่องสำคัญก็คือ ต้องสามารถเก็บเงินเก็บทองได้ แต่ถ้ามีอบายมุขแล้วเงินก็หมดเก็บไม่ได้ เงินไม่อยู่

พูดตามสำนวนของท่านว่า เงินทองที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น เงินทองที่เกิดขึ้นแล้ว ก็หมดสิ้นไป

นอกจากเสื่อมทรัพย์สินเงินทองแล้ว ก็เสื่อมอย่างอื่นด้วย จิตใจก็ไม่อยู่กับหน้าที่การงาน ถ้าอยู่ในวัยเรียน ก็เสียการศึกษา ข้ำร้ายสุขภาพก็เสื่อมโทรมด้วย เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้เว้นอบายมุขที่เป็นทางแห่งความเสื่อมทั้ง ๖ อย่าง คือ

๑. เป็นนักเลงสุรา เป็นนักดื่ม หมกมุ่นกับสุรายาเมา และสิ่งเสพติดต่างๆ

๒. เป็นนักเที่ยว เที่ยวไม่เป็นเวลา เที่ยวเสเพลเรื่อยเปื่อย สมัยก่อนเรียกว่า นักเที่ยวกลางคืน

๓. เป็นนักหมกมุ่นการบันเทิง สมัยก่อนเรียกว่าดูการละเล่น หมายความว่า หมกมุ่นเอาแต่เรื่องสนุกสนานบันเทิง วนเวียนอยู่กับสถานและรายการบันเทิง จะหาแต่ความสนุกอย่างเดียว มัวเมา กับการเรียน ไม่เอาการเอางาน ไม่มีเวลาหาเงินหา ทอง และ ผลาญเงินทองที่มีอยู่

๔. เป็นนักเลงการพนัน ซึ่งผลาญทรัพย์อย่างยิ่ง อย่างที่โบราณว่าไฟไหม้ยังดีกว่าเล่นการพนัน เพราะไฟไหม้นั้น ถึงบ้านจะหมด ที่ดินก็ยังอยู่ แต่ถ้าเล่นการพนัน แม้แต่ที่ดินก็หมดด้วย ไม่มีอะไรเหลือ

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร เช่น คบนักเลงสุรา นักดื่ม นักการพนัน นักเที่ยวเสเพล คบคนอย่างไร ก็พาไปเป็นอย่างนั้น ทำให้เราพลอยเสียไปด้วย

๖. เกียจคร้านการงาน คือไม่เอาใจใส่การงาน เอาแต่จะนอนสบาย พอมีงานหรือเรื่องที่จะต้องทำยากหน่อย ก็อ้างโน่นอ้างนี่ หลบหลีกไปเรื่อย

นี่คืออบายมุข ๖ นับต่อจากกรรมกิเลส ๔ และอคติ ๔ รวมแล้วเป็น ๑๔ ข้อ เป็นสิ่งสกปรกเสียหายหรือเปราะเปื้อนที่ควรละเลิกหลีกเลี่ยง เพื่อชำระล้างชีวิตให้บริสุทธิ์ สะอาด โปร่งโล่ง เบาสบาย

การที่มานพไปอาบน้ำชำระร่างกาย เขาก็ได้ความสะอาดแค่ข้างนอก แต่ถ้าเราชำระความชั่ว ๑๔ อย่างนี้แล้ว ก็จะทำให้ชีวิตให้สะอาดบริสุทธิ์ เมื่อชีวิตสะอาดดี ก็พร้อมที่จะอยู่ร่วมสังคมและดำเนินชีวิตอยู่ในโลกโดยสวัสดิ์

ขั้นที่ ๒ เตรียมตัวไหว้ทิศ

การจะไหว้ทิศนั้น แม้จะขึ้นจากน้ำชำระล้างร่างกายเสร็จมาแล้ว ก็ยังมีขั้นตอนเตรียมอีก เช่น มาจัดแจงบริเวณและที่ยืนเป็นต้น ซึ่งรวมแล้วยังมีอีก ๒ ขั้น คือ

๑. เลือกคบคน ในตอนเว้นอบายมุข ได้บอกแล้วว่า ไม่ให้คบคนชั่วเป็นมิตร ที่นี้ก็มาเตรียมตัวเลือกคนที่จะคบ โดยรู้จักแยกแยะว่ามิตรดี และมิตรชั่ว เป็นอย่างไร มิตรมีกี่ประเภท คุณลักษณะคนที่ควรคบ

การคบคนนี้ท่านถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ หลักกัลยาณมิตรสอนว่า ในการอยู่ร่วมสังคมนี้ การรู้จักเลือกคนที่เกี่ยวข้องคบหาเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะฉะนั้นจึงต้องรู้จักแยกแยะว่า ใครเป็นมิตรแท้ ใครเป็นมิตรเทียม

เรื่องมิตรแท้ ๔ ประเภท มิตรเทียม ๔ ประเภทนี้เรียนกันยาว เมื่อพูดเอาแค่หลักการก็คือ ให้รู้จักแยกได้ว่า คนอย่างไรเป็นมิตรแท้ คนอย่างไรเป็นมิตรเทียม แล้วก็คบแต่มิตรแท้^๑

ท่านไม่ได้บอกว่าไม่ให้เกี่ยวข้องกับคนชั่วเลยนะ เดียวจะพูดว่า ถ้าอย่างนั้นคนไม่ดีเราก็ละทิ้งเลยสิ พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่า **ไม่ให้คบคนชั่ว เว้นแต่จะช่วยเหลือเขา**

แต่ถ้าเราจะช่วยเหลือเขา เราต้องพร้อมก่อน ต้องเห็นชัดว่าเราอยู่ในภาวะที่เข้มแข็งพอ และมีปัญญา ต้องเข้าใจว่าสิ่งที่เขาทำเป็นสิ่งที่ไม่ดี จะทำให้เกิดความเสื่อมหรือเสียหายอย่างไร และอยู่ในวิสัยที่จะช่วยได้ หรือมีทางเข้าไปเกื้อกูลชักนำดึงเขาขึ้นมา

^๑ ดู มิตรแท้ ๔ ประเภท และมิตรเทียม ๔ ประเภท ใน ภาคผนวก

แต่ถ้าเราเป็นฝ่ายอ่อนแอกว่า เราเองอาจจะแย่ อาจจะกลายเป็นฝ่ายที่ถูกเขาชักจูงหรือดึงลงไป เพราะฉะนั้นจึงต้องประมาณกำลังของตน

เป็นอันว่า ไม่คบคนชั่ว เว้นแต่จะช่วยเหลือ แต่ตามปกติ ว่าโดยหลักการทั่วไปก็คือ คนชั่วคนไม่ดีเป็นพาล เราไม่เอา เราคบหาบัณฑิต ที่จะชักพาชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ ตามหลักที่ท่านว่า ยัม เว เสวติ ตาติโส - คบคนใด ก็เป็นเช่นนั้น

นอกจากคบกันธรรมดาแล้ว ก็รู้จักคบคนในวงการหรือกิจการงาน ในการทำงานนั้น ถ้าเรารู้จักเลือกคบหาคน ก็จะเป็นทางของความเจริญก้าวหน้า เช่น คนที่ประกอบธุรกิจการค้า ก็ต้องรู้ว่าคนไหนมีความสำคัญอยู่ในวงการธุรกิจที่ตัวเกี่ยวข้อง คนไหนรู้เรื่องนั้นเรื่องนี้ดี คนไหนจะชักพาให้เข้าถึงทางของความก้าวหน้าได้ เรารู้ว่าเราควรจะเข้าหาใคร ในเรื่องอะไร เรามีความต้องการอะไร มีฐานะประเภทไหน ควรจะเข้าหาคนชนิดใด ตลอดจนกระทั่งหนังสือสื่อแหล่งความรู้แหล่งข้อมูล

ถ้ารู้จักเลือกคบคน รู้จักปรึกษา รู้จักเข้าหา ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย และคนทุกระดับ เข้าได้หมด ก็จะทำให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จมาก

บางคนดีกับคนที่ต่ำกว่าตน บางคนดีได้เฉพาะกับคนระดับเดียวกับตน บางคนดีกับคนเหนือตน บางคนเข้ากับผู้ใหญ่ได้ดี แต่เข้ากับเด็กไม่ได้ หรือบางคนเข้ากับเด็กได้ แต่กับผู้ใหญ่มักขัดแย้ง บางคนเข้ากับผู้น้อยได้ดี แต่เข้ากับเพื่อนร่วมงานระดับเดียวกันไม่ได้ ก็เกิดปัญหา

ถ้าเราเข้ากันได้ทุกระดับ เมื่ออยู่ในวงงาน ผู้ใหญ่ก็รักนับถือ เคารพกัน ผู้น้อยก็รัก เพื่อนก็ไปด้วยกันได้ อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นไปด้วยดี แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องเข้ากับธรรมด้วย

เอาละ นี่ก็เป็นเรื่องของมิตรซึ่งจะต้องรู้จักแยก รู้จักคบ

๒. วางแผนจัดสรรทรัพย์ ต่อจากนั้น อีกเรื่องหนึ่งที่เป็นการเตรียมตัวขั้นสำคัญ คือการจัดสรรและวางแผนการใช้จ่ายทรัพย์ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ในชีวิตของผู้ครองเรือน เพราะเงินเป็นหลักประกันของชีวิตสำหรับคฤหัสถ์ อย่างน้อยต้องให้พึ่งตัวเองได้ในทางเศรษฐกิจ เรื่องนี้พระพุทธเจ้าทรงย้ำความสำคัญอยู่เสมอ ต่างจากพระสงฆ์ที่ชีวิตพึ่งวัตถุน้อยและญาติโยมเลี้ยง จึงเน้นการพัฒนาด้านจิตใจและความสมบูรณ์ทางปัญญา

เพราะฉะนั้น คฤหัสถ์จะต้องมีความมั่นใจในเรื่องทรัพย์นี้ทั้ง ๒ ขั้น คือ ทั้งขั้นมีทรัพย์พอที่จะใช้จ่าย และขั้นใช้จ่ายทรัพย์พอดีกับความจำเป็นอยู่ ในการที่จะมีชีวิตที่ดีงามมีความสุข และเป็นส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ของสังคม โดยมีหลักการจัดสรรทรัพย์และวางแผนการใช้จ่ายไว้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ จะจัดสรรอย่างไร ก็ให้เหมาะสมกับยุคสมัยท้องถิ่นนั้น แต่ต้องวางแผนให้มั่นใจ

ในขั้นต้น การจะมีทรัพย์เพียงพอที่จะใช้จ่าย ให้น้อยอย่างน้อยพึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจนั้น ก็โยงย้อนไปถึงการมีฐานที่ต้องเตรียมไว้ดีแล้วถึง ๒ ขั้น (สัมพันธ์กับการทำหน้าที่ของพ่อแม่ ครูอาจารย์ ในหลักทศ ๖) คือ

๑. การศึกษาศิลปวิทยา เพื่อให้มีวิชาที่จะหาเลี้ยงชีพ โดยมีทั้งความรู้ดี และมีฝีมือถึง ด้วยความชำนาญของศาสตร์ เชี่ยวชาญศิลป์ อย่างน้อยด้านหนึ่ง ซึ่งจะเป็นฐานรองรับการงานอาชีพของตน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเสริมความมั่นคงของประเทศชาติ

๒. การประกอบอาชีพ โดยนำศิลปวิทยาที่ได้ศึกษาเชี่ยวชาญชำนาญนั้นมาใช้งานหาเลี้ยงชีพที่สุจริต ประกอบอาชีพที่เกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ อำนวยประโยชน์แก่สังคม และเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตนเอง

เมื่อทำงานประกอบอาชีพ ก็ถึงตอนที่จะมีทรัพย์สิน และในตอนนี้อย่างไรที่จะบริหารทรัพย์ให้ทำงานด้วยความใส่ใจรับผิดชอบ และรู้จักจัดการ โดยมีความขยันหมั่นเพียร สามารถก่อให้เกิดทรัพย์สินและเก็บรวบรวมทุนให้เพิ่มพูน เหมือนดังแมลงผึ้งที่ขยันหมั่นเพียร มีวินัยและสามัคคี เก็บรมน้ำหวานและเกสรที่ละเล็กละน้อยมา สร้างรังใหญ่ หรือเหมือนปลวกตัวน้อยร่วมกันก่อจอมปลวกที่ใหญ่ขึ้นได้

ครั้นมีทรัพย์สินขึ้นมาอย่างนี้ ก็ถึงตอนที่จะต้องให้หลักในการจัดสรรและวางแผนการใช้จ่ายทรัพย์สินซึ่งเป็นตัวจริงของการดำรงชีพ

สำหรับในพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เป็นหลักใหญ่ๆ ให้เหมาะกับยุคสมัยนั้นว่า ให้จัดแบ่งทรัพย์สินเป็น ๔ ส่วน

๑ ส่วน ใช้เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงบิดามารดา เลี้ยงคนในความรับผิดชอบ เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยง ตลอดจนทำอะไรต่างๆ ที่เป็นสิ่งดีงาม เป็นบุญกุศล ทำประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม

อีก ๒ ส่วน ใช้ทำกิจการงาน เช่น เป็นนักธุรกิจก็ลงทุนในการอาชีพ เรื่องทุนทำกิจการ ทำกิจการ ซึ่งโยงกันทั้งประโยชน์ตน และประโยชน์ส่วนรวม ท่านให้ความสำคัญมาก ให้ถึง ๒ ส่วน และ

อีก ๑ ส่วน คือส่วนที่สี่ เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิตในยามจำเป็น เช่น เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย อุบัติเหตุ อุบัติภัย หรือมีเรื่องที่คาดไม่ถึงอย่างใดอย่างหนึ่ง ต้องมีเงินเตรียมไว้

เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้เหมาะกับคนสมัยนั้นว่า จัดสรรพทรัพย์เป็น ๔ ส่วน หนึ่งส่วนใช้ อีกสองส่วนทำกิจการ อีกส่วนหนึ่งเก็บไว้ เราก็เอาหลักการนี้มาประยุกต์ คือจัดเรื่องทรัพย์ให้เตรียมวางแผนการใช้จ่ายต่างๆ ให้เป็นที่สบายใจว่าชีวิตของเราจะมีความมั่นคง คนที่จัดสรรเงินได้ดี ตัวเองก็มีความมั่นใจ และชีวิตก็มีความมั่นคง

ตอนนี้ถือว่าพร้อมแล้ว คราวนี้ก็ให้วิศได้ようไปร้องใจ

ขั้นที่ ๓ ไหว้ทิศทั้ง ๖

๑. ไหว้ทิศ ๖ ไหว้ทิศคืออะไร? การที่เราอยู่ในโลกนี้ ก็คืออยู่ในสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะเพื่อนมนุษย์ ที่อยู่รอบตัว มนุษย์ที่อยู่รอบตัวเรานี้ ย่อมจะมีความสัมพันธ์กับเราในฐานะต่างๆ กัน

เปรียบคนทั้งหลายที่อยู่ในฐานะต่างๆ ก็เหมือนกับเป็นทิศน้อยใหญ่ ที่อยู่ล้อมรอบ ซึ่งเราจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงจะมีชีวิตอยู่ด้วยดีมีความสุขความเจริญ

การไหว้ทิศ ก็คือการปฏิบัติโดยถูกต้องต่อบุคคลเหล่านั้น

คนที่บัญญัติเรื่องทิศนั้น เขาบัญญัติโดยเอาทิศที่พระอาทิตย์ขึ้นเป็นหลัก เพราะฉะนั้น เขาจึงหันหน้าไปหาพระอาทิตย์ก่อน พระอาทิตย์ขึ้นทางไหน ก็หันหน้าไปทางนั้น พอเห็นพระอาทิตย์แล้วก็เริ่มกำหนดทิศ ก็เลยถือว่า ทิศเบื้องหน้าเป็นทิศตะวันออก

เพราะฉะนั้น ภาษาบาลีจึงเรียกทิศตะวันออกว่า ปรัตถิมทิศ คือทิศบูรพา แปลว่า ทิศข้างหน้า ก็คือทิศตะวันออก

๑. ทิศเบื้องหน้า เป็นทิศที่มาก่อน บุคคลที่มาก่อนเราก็คือ พ่อแม่ ท่านเกิดก่อนเรา และเป็นผู้นำเรา เริ่มตั้งแต่ให้ชีวิตและเลี้ยงดูเรา เพราะฉะนั้น ทิศแรกจึงได้แก่ พ่อแม่

ไหว้ทิศเบื้องหน้า ก็คือปฏิบัติหน้าที่ต่อพ่อแม่ เคารพบำรุงพ่อแม่ให้ถูกต้อง เช่น ท่านเลี้ยงดูเรามาแล้ว ก็เลี้ยงท่านตอบ ช่วยเหลือทำกิจธุระการงานของท่าน ดำรงรักษาวงศ์ตระกูล ประพฤติให้สมควรแก่ความเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศให้ท่าน นี่ว่าไปตามหลักที่เรียนมาแล้ว และถ้าตัวเองไปเป็นพ่อแม่ ก็ปฏิบัติต่อลูกตามหลักที่ท่านจัดไว้ด้วยกัน

๒. ทิศเบื้องขวา พอหันหน้าไปทางตะวันออก ข้างขวามือก็เป็นทิศได้ ท่านเรียกว่าทิศเบื้องขวา คือทักษิณทิศ

ทักษิณหรือขวานี้ คติโบราณถือเป็นเรื่องของการแสดงความเคารพ อะไรไว้ทางขวาก็หมายความว่าเราเคารพ ทิศเบื้องขวาก็เลยยกให้อาจารย์ จัดครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวาคือทิศใต้ ก็ปฏิบัติหน้าที่ต่อครูอาจารย์ให้ถูกต้อง

๓. ทิศเบื้องหลัง หมายถึงคนที่มาทีหลัง ซึ่งตอนแรกเมื่อเราเกิดมายังไม่มี ก็คือ บุตร ภรรยา หรือถ้าเป็นผู้หญิงก็ได้แก่สามีกับลูก ตอนเราเกิดยังไม่มี มามีทีหลัง เพราะฉะนั้นจึงเป็นทิศเบื้องหลัง ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสามี ภรรยา และบุตร ให้ถูกต้อง

๔. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายและผู้ร่วมงาน ซึ่งเป็นผู้ยืนอยู่เคียงข้าง ช่วยประคับประคองสนับสนุน ก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อกันให้ถูกต้อง

๕. **ทิสเบื่องล่าง** ได้แก่ ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนคนงาน ลูกจ้าง และคนรับใช้ ต้องเอาใจใส่ ดูแลสุขทุกข์ ให้เขาอยู่ดี อบอุ่น และคุ้มครองให้เขาได้รับความเป็นธรรม

ส่วนทางฝ่ายลูกจ้าง และคนงาน ก็ต้องตั้งใจทำงานให้ได้ผลดี มีน้ำใจรักสมัครสมาน

๖. **ทิสเบื่องบน** ได้แก่ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ที่เราเคารพนับถือ เราก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อท่านให้ถูกต้อง ให้ท่านสามารถดำรงรักษาธรรมไว้ให้แก่สังคม

ส่วนทางฝ่ายพระสงฆ์ก็มีหน้าที่ปฏิบัติต่อชาวบ้านให้ถูกต้อง โดยเฉพาะต้องให้ธรรม และชักจูงให้เขาตั้งอยู่ในธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ถึง ๖ ข้อ^๑

เป็นอันว่าครบ ๖ ทิส การไหว้ทิส ก็คือ การปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่อยู่ในฐานะต่างๆ ที่เราเกี่ยวข้องในสังคมให้ถูกต้อง

เมื่อเราปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลเหล่านั้นถูกต้องแล้ว ก็ทำให้ชีวิตปลอดภัย เป็นอยู่และดำเนินไปด้วยดี ท่านเรียกว่ามีความสวัสดิ์ สังคมก็เรียบร้อย ร่มเย็น มั่นคง

เมื่อเราไหว้ทิสได้ถูกต้องอย่างนี้ ก็เป็นมงคล นำความสุข ความเจริญมาให้อย่างแน่นอน เป็นการไหว้ทิสแบบอารยชน

ไม่ใช่ไปยื่นไหว้ หรือนั่งกราบทิสตะวันตก ทิสเหนือ ฯลฯ เหมือนสิ่งคาลกมาณพ

^๑ ดูรายละเอียดวิธีปฏิบัติต่อทิสทั้ง ๖ ใน ภาคผนวก

๒. สังคหัตถุ ๔ หลังจากตรัสเรื่องทิส ๖ แล้ว ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ทรงปิดท้ายด้วย **สังคหัตถุ ๔**

ขออธิบายว่า บุคคลที่อยู่แวดล้อมเราทั้ง ๖ ทิศนั้น เรามีหน้าที่ที่จะปฏิบัติต่างกันไปตามแต่ละทิศ แต่ในที่สุดทุกคนก็เป็นสมาชิกของสังคมเดียวกัน ดังนั้นจึงต้องมีสังคหัตถุ ๔ นี้ไว้สำหรับใช้กับทุกคนทั่วทั้งสังคม พระพุทธเจ้าจึงตรัสสังคหัตถุ ๔ ไว้คุ้มครองอีกทีหนึ่งว่า เราอยู่ในสังคมจะต้องใช้สังคหัตถุ ๔ นี้กับทุกคน

สังคหัตถุ ๔ นี้เป็นธรรมชาติปฏิบัติ จะเห็นว่า ในธรรมหมวดนี้ไม่พูดถึงเมตตากฎาเลย เพราะอันนั้นเป็นคุณธรรมในใจในที่นี้เอาแต่เรื่องการปฏิบัติที่แสดงออกภายนอกจริงๆ

สังคหัตถุ แปลว่า หลักการสงเคราะห์ คือ หลักการยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ทำให้ตนเองก็เป็นที่รัก และชุมชนก็รวมกันอยู่ได้ ไม่แตกแยกกระจัดกระจาย ทำให้สังคมมีเอกภาพและมีความมั่นคง สังคหัตถุ ๔ คือ

๑. ทาน การให้ปัน เชื้อเพื่อเผื่อแผ่ เกลี้ยเจือจาน แจกจ่ายช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนวิชาความรู้ (ช่วยด้วยทุน สิ่งของ หรือความรู้)

- ให้ด้วยเมตตา แสดงน้ำใจไมตรี สร้างเสริมมิตรภาพ
- ให้ด้วยกรุณา ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ความเดือดร้อน
- ให้ด้วยมุทิตา ส่งเสริมผู้ทำความดี คนที่เจริญก้าวหน้า

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน ใช้คำสุภาพ ให้เกียรติกัน พูดด้วยความหวังดีมีน้ำใจ บอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ (ช่วยด้วยถ้อยคำ)

- พูดด้วยเมตตา ทักทายปราศรัยแสดงน้ำใจไมตรีพาไปสู่ภาพ

- พุดด้วยกรุณา เห็นใจ ปลอบใจ แนะนำ ให้คำปรึกษา บอกทางแก้ปัญหา
- พุดด้วยมุทิตา พุดให้กำลังใจ แสดงความส่งเสริมสนับสนุน

๓. **อัตถจริยา** ทำประโยชน์แก่เขา สละเสียวแรงกำลังกาย กำลังความสามารถ ช่วยเหลือผู้อื่น และบำเพ็ญประโยชน์ (ช่วยด้วยกำลังงาน)

- ช่วยด้วยเมตตา แบ่งเบาภาระ ร่วมมือ แสดงน้ำใจไมตรี
- ช่วยด้วยกรุณา นำพาผู้อ่อนแอหรือตกอยู่ในอันตรายให้หลุดรอดพ้นภัย
- ช่วยด้วยมุทิตา ให้กำลังใจสนับสนุนร่วมมือแก่ผู้ทำความดี และเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์

๔. **สมานัตตตา** เอาตัวเข้าเสมอสมาน ร่วมหมู่ ร่วมมือ ร่วมจุดหมาย ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมสุขร่วมทุกข์ ปฏิบัติต่อกันโดยเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลาย ด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ให้เหมาะกับแต่ละสถานการณ์ (ช่วยด้วยการร่วมสร้างสรรค์และแก้ปัญหา)

เป็นอันว่าครบถ้วนแล้ว ทั้งหมดนี้พระพุทธรเจ้าตรัสไว้เป็นแบบแผน ท่านเรียกว่า “วินัยของคฤหัสถ์” (วินัยชาวบ้าน)

คำว่า **วินัยของคฤหัสถ์** นี้ เป็นคำที่พระอรรถกถาจารย์มาเรียกอีกทีหนึ่ง ซึ่งก็เป็นคำที่เหมาะสมดี เป็นชุด เป็นลำดับ

ชาวพุทธ และมนุษย์ทุกคน ควรจะยึดถือข้อปฏิบัติในสังคาลสูตรนี้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต

เมื่อได้หลักนี้เป็นพื้นฐานที่ดีแล้ว ก็บำเพ็ญคุณธรรมอย่างอื่นต่อไปได้สะดวก เพราะสร้างฐานไว้ดีแล้ว ชีวิตของเราจะมีความมั่นคง ทั้งในด้านเศรษฐกิจเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินเงินทอง และในด้านการอยู่ร่วมสังคม เรียบร้อยสบายใจ

ต่อจากนี้ก็บำเพ็ญคุณความดีตามหลักธรรมข้ออื่นยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งจะปฏิบัติก้าวหน้าไปอย่างไรก็ได้ เพราะวางฐานไว้เรียบร้อยดีแล้ว

ทั้งหมดนี้คือหลักหรือแบบแผนชีวิตของคฤหัสถ์

แม้แต่พระ เมื่อลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์ ก็ต้องขอให้ท่านเหล่านั้นไปเป็นเครื่องเตือนใจตนและทบทวน เพื่อจะได้ดำเนินตามพระพุทธรูประสงค์ และช่วยแนะนำผู้อื่นต่อไป

นำพาชีวิตไปถึงจุดหมาย

เมื่อเตรียมพื้นฐานหรือวางฐานชีวิตเรียบร้อยแล้ว ก็มาดูหลักต่อนั้น เพื่อดำเนินชีวิตให้ก้าวหน้า จะได้ประสบความสำเร็จที่สูงขึ้นไปจากพื้นฐานนั้น จนบรรลุจุดหมาย

คนเราเกิดมาก็มุ่งหาสิ่งที่เรียกว่า *ประโยชน์* ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “อรรถะ” ซึ่งแปลอีกอย่างหนึ่งว่า *จุดหมาย*

เราควรมีจุดหมายของชีวิต ที่ถูกต้อง ดีจริง เป็นประโยชน์จริง ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแบ่งไว้เป็น ๓ ระดับ หรือแบบย่อเป็น ๒ ระดับ เรียกว่า “อรรถะ” แปลว่าจุดหมาย หรือประโยชน์

คนเราเกิดมาแล้ว ไม่ควรมีชีวิตอยู่อย่างเลื่อนลอย แล้วก็ตายไปเปล่าๆ แต่ควรอยู่อย่างมีจุดหมาย ที่เป็นอรรถะ คือเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ที่ท่านพิสูจน์แล้ว และบอกไว้ให้

จุดหมายของชีวิต ๓ ระดับนั้น คือ

๑. **ประโยชน์ต่อหน้า** เรียกว่า “ทิฏฐธัมมิกัตถะ” ทิฏฐธรรม แปลว่า สิ่งที่ตามองเห็น หรือทันเห็น จึงแปลกันว่าประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ทันตา ได้แก่ประโยชน์ระดับที่ตามองเห็น ได้แก่ การมีทรัพย์เงินทอง ความเป็นที่ยอมรับในสังคม มีมิตรสหาย บริวาร ชีวิตครอบครัวที่ดี การมีร่างกายแข็งแรงไร้โรค เป็นต้น

๒. **ประโยชน์เลยตาเห็น** คือ ประโยชน์ในขั้นที่ลึกลงไป แปลกันว่า ประโยชน์เบื้องหน้า ภาษาบาลีเรียกว่า “สัมปรายิกัตถะ” เบื้องหน้า ก็คือ ลึกล้ำเลยไป ตาไม่เห็น

ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายขั้นตาไม่เห็น คือเรื่องนามธรรม เกี่ยวกับคุณธรรมความดี ที่เป็นการพัฒนาชีวิตจิตใจ ให้มีความสุข ความเข้าใจอย่างประณีตที่ตามองไม่เห็น เช่น ความสุขใจ อิ่มใจ ภูมิใจ มั่นใจ ความรู้สึกในคุณค่าและความหมายของชีวิต ที่เกิดจาก

- ศรัทธา มีหลักใจ ที่ยึดเหนี่ยวนำทาง ให้ไม่อ้างว้าง ให้มั่นใจใน ความดีและกรรมดี
- การดำรงอยู่ในความประพฤติที่ดีงาม ตั้งอยู่ในความสุจริต
- ความมีจิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ได้ช่วยเหลือเพื่อน มนุษย์ ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ ตลอดจน
- การสละละกิเลสในจิตใจออกไปได้ ให้ใจโล่งใจโปร่งผ่องใส และ
- มีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามเป็นจริง

ทั้งหมดนี้เป็นประโยชน์ขั้นที่ยิ่งล้ำลึกซึ่ง เลยจากที่ตามองเห็น

ในขั้นแรก ประโยชน์ที่ตามองเห็น โดยมากเป็นประโยชน์ที่เราเอาเข้ามาให้ตัวเอง เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งเป็นหลักประกันชีวิตในโลก แต่พอถึงประโยชน์ขั้นที่สองนี้ ทรัพย์สินเงินทองหรือประโยชน์ซึ่งตามองเห็นที่เข้ามาเมื่อกัณนั้นกลับออกไป คือออกไปทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นหรือวงสังคม และเป็นเรื่องของการทำสิ่งที่ดีงาม บำเพ็ญความดีที่ทำให้เกิดความสุขทางจิตใจ

ในขั้นแรกได้ความสุขทางด้านร่างกาย แต่ในขั้นนี้ได้ความสุขทางจิตใจ ในขั้นแรกมีความสุขจากการได้จากการเอา แต่ในขั้นนี้มีความสุขจากการให้ จากการที่ใจมีคุณธรรม เป็นการพัฒนาชีวิตให้ได้ประโยชน์สูงขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง จึงเรียกว่าสัมปรายิกัตตะ

๓. **ประโยชน์สูงสุด** คือ การมีปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิต จนกระทั่งจิตใจเป็นอิสระ ไร้ทุกข์ เรียกว่า “ปรมัตตะ”

คนที่บรรลุสัมปรายิกัตตะนั้น อยู่ในขั้นของความดี แต่พึงทราบว่า คนดีก็ยังมีความทุกข์ คนชั่วก็มีทุกข์แบบคนชั่ว คนดีก็มีทุกข์แบบคนดี

คนดีทำความดี ก็มักอยากให้เขาชมบ้าง บางคนทำดีแล้วเห็นว่าไม่ได้ผลที่ต้องการ ก็บอกว่าแหม... ทำดีแล้วไม่ได้ดีสักที อย่างนี้แสดงว่ายังมีความหวังผลอยู่ พอไม่สมหวังก็เศร้า เพราะฉะนั้น ถึงแม้เป็นคนทำความดี ก็ยังมีทุกข์ได้อยู่

แต่ยิ่งกว่านั้นไปอีก ก็คือ ทุกชีวิต ทุกคน ไม่ว่าคนดีหรือคนชั่ว ก็ล้วนอยู่ในโลก และอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ คือความจริงของธรรมชาติว่า สิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยง มีความผันผวนปรวนแปรไปไม่คงอยู่ยั่งยืนตลอดไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย

เมื่อประสบความเปลี่ยนแปลงผันผวนปรวนแปรไปอย่างนี้ มีการได้สิ่งที่ปรารถนา แต่ต่อมาก็พลัดพรากจากของรัก เป็นต้น คือพบสิ่งที่ชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง ก็ประสบสุขและทุกข์ เรียกว่า พุ-พุด ยุบ-พอง ไปตามสถานการณ์ คนดีจึงยังมีปัญหาได้

แต่พอถึงประโยชน์สูงสุดคือ ปรมาตถ์ แล้ว จะมีปัญญารู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีจิตใจบริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ ไร้ทุกข์

ถึงจะประสบโลกธรรม ไม่ว่าฝ่ายร้ายฝ่ายดี คือได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุขหรือทุกข์ ก็รู้ทันตามเป็นจริง จิตใจไม่หวั่นไหว เรื่องชั่วนั้นผ่านไปนานแล้ว แล้วยังไม่ทุกข์เพราะความดีด้วย เลยก้าวไปอีกขั้นหนึ่ง

ยิ่งกว่านั้น ยังสามารถเอาประโยชน์และใช้ประโยชน์ ทั้งสิ่งที่น่าชอบใจ และสิ่งไม่น่าชอบใจนั้นด้วย กับทั้งเป็นหลักให้แก่ผู้อื่น ท่ามกลางกระแสที่ปั่นป่วนผันแปรในโลก

นี้เรียกว่ามาถึงประโยชน์ขั้นสูงสุด หลุดพ้นอยู่นอกเหนือสิ่งผูกมัด กิเลสและความทุกข์ทาบไม่ถึง ปลอดภัยโล่งเบา ผ่องใสเบิกบานได้ตลอดเวลา

ทั้งสามขั้นนี้เรียกว่า **อัตถะ** หรือจุดหมายของชีวิต ๓ ระดับ ที่เราควรจะไปขึ้นให้ถึง

เมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้ว จะต้องให้ได้อย่างน้อยขั้นที่หนึ่ง คือ **ทิวฐฐัมมิกัตถะ** หรือประโยชน์ที่ตามองเห็น ให้มีทรัพย์สินเงินทอง อย่างน้อยพอพึ่งตัวเองได้ สามารถสังคมกับคนอื่นได้ มีชีวิตครอบครัวก็อยู่กันดี รักษาสุขภาพไว้

แล้วใช้ทฤษฎีมิมิกัดะนั้นเป็นฐาน พยายามเข้าถึงสัมปรายิกัตตะ คือประโยชน์ลึกซึ้งเลยต่อไปที่ตามองไม่เห็น ด้วยการสร้างสรรพสิ่งที่ดีงาม พัฒนาชีวิตของตน พัฒนาจิตใจ ทำประโยชน์ให้แก่เพื่อนมนุษย์

จนกระทั่งเข้าถึงขั้นที่สามคือ **ปรมัตตะ** ซึ่งทำให้จิตใจเป็นอิสระด้วยปัญญา ที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต ก็จบสมบูรณ์

สำหรับข้อที่ ๓ นี้ บางที่ท่านพูดให้คนทั่วไปฟังง่าย ๆ โดยไม่ออกชื่อเลย เพราะคนทั่วไปจะเน้นข้อ ๑ คือ ทฤษฎีมิมิกัดะ ส่วนข้อ ๒ และ ๓ ก็รวมเข้าด้วยกันเป็นข้อเดียว คือรวมข้อ ๓ เข้าในข้อ ๒ เอาปรมัตตะรวมเข้าไว้ในสัมปรายิกัตตะ

คนที่บรรลुประโยชน์เหล่านี้ ถือเป็นคนแบบอย่างได้ เป็นคนมีชีวิตที่ดี ซึ่งเรียกว่าเป็น “บัณฑิต” ดังมีคาถาว่า

ทิฏฺเฐ ฌมฺเม จ โย อตฺถโถ โย จตฺถโถ สมปรายิกโ

อตฺถาภิสมยา ชีโร ปณฺฑิโตติ ปจฺจุจติ

แปลว่า ประโยชน์ในปัจจุบันที่ตามองเห็น อย่างหนึ่ง ประโยชน์ที่ลึกซึ้งเลยตาเห็นออกไป อีกอย่างหนึ่ง เพราะบรรลุประโยชน์ทั้งสองนี้ จึงเรียกว่าเป็นบัณฑิต

คนเราที่จะเป็นบัณฑิต ก็เพราะเข้าถึงจุดหมายของชีวิตที่ว่ามานั้น เมื่อว่าตามหลักของพระพุทธศาสนาก็ถือว่า แม้จะเรียนจบอะไรต่ออะไร ถ้าไม่บรรลุประโยชน์ที่ว่านี้ ก็ไม่ถือว่าเป็นบัณฑิต

แต่ใครจะเรียนวิชาอะไร หรือไม่เรียนก็ตาม ถ้าสามารถดำเนินชีวิตได้จนถึงจุดหมายนี้ ก็เป็นผู้มีการศึกษา ท่านถือว่าเป็นบัณฑิต ซึ่งแปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

ผู้ที่บวชเรียนแล้ว คนโบราณเรียกว่า ทิด ซึ่งสันนิษฐานกันไปมากก็ได้ความว่า ที่ถูกต้องจะเขียนเป็น “ฑิต” เพราะเป็นคำย่อหรือคำกร่อนของคำว่า **บัณฑิต**

ในภาษาไทย ตัว ท มณโฑนี่ เรานิยมอ่านเป็น ท แต่ในภาษาบาลีอ่านออกเสียงเป็น ด เด็ก เช่น ปณฺฑิตโต พอแผลงมาเป็นไทยแล้วอ่านแบบบาลีก็เป็นบัณฑิต (บัน-ดิด) แต่พอตัดเป็นตัวเดียวเหลือแต่ “ฑิต” เราก็อ่านแบบไทยแท้ เป็น ทิด ไป เพราะฉะนั้น ทิด ก็คือฑิต และก็คือบัณฑิต

คนที่บวชเรียนแล้ว ลาสิกขามาเรียกว่า ฑิต ก็คือเป็นบัณฑิต เมื่อเป็นบัณฑิตก็ต้องดำเนินชีวิตให้เข้าถึงจุดหมาย ๓ ประการ หรือที่ย่อเป็น ๒ ประการอย่างที่พูดมาแล้ว จึงจะสมชื่อว่าเป็นบัณฑิต เป็นแบบอย่างในการดำเนินแนวทางของชีวิตที่ดีงามทั้งหมด

ส่วนคนอื่นๆ ที่ไม่ได้บวชเรียน ถึงจะไม่ได้บวชกาย ก็บวชใจได้ แม้จะเป็นคฤหัสถ์ก็เล่าเรียนพระพุทธศาสนา ปฏิบัติธรรมได้ เมื่อเป็นชาวพุทธแล้วก็ควรทำตัวให้เป็นบัณฑิต ดำเนินชีวิตให้ถึงจุดหมายชั้นต่างๆ ที่ได้พูดมานี้เหมือนกันทุกคน

สรุป

เป็นอันว่า คนทั่วไป ที่เรียกว่าคฤหัสถ์ มีหลักความประพฤติพื้นฐาน เป็นหลักประกันของชีวิต ได้แก่การปฏิบัติตามหลักในสังคาลงสูตร ที่เรียกว่าคิหิวินัย คือ **วินัยของคฤหัสถ์** ได้แก่ เว้นความชั่ว ๑๔ ประการ แล้วเตรียมชีวิตด้วยการคบหาคนและจัดสรรทรัพย์ให้ดี แล้วก็ให้วิทิต ๖ พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔

เมื่อวางฐานดีอย่างนี้แล้ว ก็ดำเนินชีวิตให้เข้าถึงจุดหมายทั้งในขั้นประโยชน์ที่ตามองเห็น ประโยชน์ที่เลยตามองเห็น และประโยชน์สูงสุด ถึงถึงสันติสุข และอิสรภาพของชีวิต

เพื่อความสะดวกในการทบทวนและใช้เป็นแนวปฏิบัติ จะสรุปหลักทั้งหมดไว้ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง คือ

๑. วางฐานชีวิตไว้ ให้มั่นคงแน่นหนา ด้วยวินัยของคฤหัสถ์ กล่าวคือ

ก. ทำชีวิตให้สะอาด โดยหลักเว้นความชั่วเสียหาย ๑๔ ประการ

๑. เว้นกรรมกิเลส คือ ความประพฤติชั่วหมอง ๔ อย่าง

๒. เว้นอกคติ คือ ความลำเอียงประพฤติกเลียดจากธรรม ๔ อย่าง

๓. เว้นอบายมุข คือ ช่องทางแห่งความเสื่อมทรัพย์อัปชีวิต ๖ อย่าง

ข. **เตรียมทุนชีวิตให้พร้อม** โดยสร้างและวางแผนทุนสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคม ๒ ด้าน คือ

๑. เลือกว่าคบคน โดยหลีกเลี่ยงมิตรเทียม ๔ จำพวก และคบหามิตรแท้ ๔ ประเภท

๒. จัดสรรทรัพย์ วางแผนการใช้จ่ายให้ชัดเจนเป็นที่มั่นใจ

ค. **สร้างสรรค์สังคมให้สวัสดิ** ด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม
เกื้อกูล

๑. ทิศ ๖ ทำหน้าที่ถูกต้องสมบูรณ์ ต่อบุคคลรอบด้าน

๒. สังคหวัตถุ ๔ ยึดเหนี่ยวใจคน และประสานสามัคคีของหมู่ชน ให้สังคมมั่นคงมีเอกภาพ

๒. นำชีวิตไปให้ถึงจุดหมาย เป็นบัณฑิต และดำเนินชีวิตให้บรรลุ “อัตตะ” ทั้ง ๓

๑. **ทิฐฐัมมิกัตตะ** ประโยชน์ทันตาเห็น โดยมีสุขภาพดี ครอบครัวยุติ พึ่งตัวได้ในทางเศรษฐกิจ และเป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม

๒. **สัมปรายิกัตตะ** ประโยชน์เลยตาเห็น โดยมีความภูมิใจ ภูมิใจ สุขใจ มั่นใจ ในคุณธรรมความดี ความมีชีวิตที่สะอาดสุจริต มีคุณค่า เป็นประโยชน์

๓. **ปรมัตตะ** ประโยชน์สูงสุด โดยมีปัญญารู้แจ้งเห็นความจริงของโลกและชีวิต วางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย มีจิตใจเบิกบานผ่องใส เป็นอิสระ สุขเกษม ถึงสันติ

ตามหลักที่พูดมานี้แสดงว่า แม้จะเป็นชาวบ้าน คือคฤหัสถ์ ก็มีชีวิตที่ดีงาม เจริญก้าวหน้า จนกระทั่งเลิศประเสริฐได้

จะเห็นว่า ในพุทธกาล คฤหัสถ์ก็เป็นอริยบุคคลกันมากมาย เพราะฉะนั้น ถึงแม้เป็นพระแล้วลาสิกขาไปเป็นคฤหัสถ์ ก็ยังเป็นพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเป็นอุบาสก ยังมีความรับผิดชอบต่อพระศาสนาอยู่ ทุกคนจึงต้องมาช่วยกัน

ที่ว่า “ช่วยกัน” นั้น อาจจะมีมองในแง่การบำรุงพระพุทธศาสนา อันนั้นก็ถูก แต่ที่จริง การรับผิดชอบ ก็คือการปฏิบัติตัวเอง ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง

ถ้าปฏิบัติธรรมแล้วเผยแผ่ความดีออกไป ก็เป็นการทำหน้าที่ของอุบาสกที่ดี เมื่อทำได้อย่างนี้ ตนเองก็จะมีชีวิตที่ดีงาม พร้อมกับช่วยเหลือสร้างสรรค์สังคมให้สงบสุข มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปด้วย

ภาคผนวก

เพื่อความสะดวกในการศึกษา ทบทวน และตรวจสอบการปฏิบัติ จึงนำ
หลักธรรมที่เป็นมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ หรือหลักสูตรอารยชน ที่ได้แสดง
ไว้ข้างต้น มาประมวลไว้ ให้เห็นระบบทั้งหมด ดังต่อไปนี้

วินัยชาวพุทธ - หลักสูตรอารยชน

พระสงฆ์มีวินัยของพระภิกษุ ที่จะต้องประพฤติให้เป็นผู้มีศีล ชาว
พุทธและมนุษย์ทั่วไป ก็มีวินัยของคฤหัสถ์ ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นมาตรฐาน

หมวดหนึ่ง

วางฐานชีวิตให้มั่น

ชาวพุทธ และมนุษย์ทุกคน จะต้องดำเนินชีวิตที่ดีงาม และร่วมสร้าง
สรรค์สังคมให้เจริญมั่นคง ตามหลัก วินัยของคฤหัสถ์ (คิหิวินัย) ดังนี้

กฎ ๑ เว้นชั่ว ๑๔ ประการ

ก. เว้นกรรมกิเลส (บาปกรรมที่ทำให้ชีวิตมัวหมอง) ๔ คือ

- ไม่ทำร้ายร่างกายทำลายชีวิต (เว้นปาณตિบาต)
- ไม่ลักทรัพย์ละเมิดกรรมสิทธิ์ (เว้นอนินนาทาน)
- ไม่ประพฤติผิดทางเพศ (เว้นกาเมสุมิจจาร)
- ไม่พูดเท็จโกหกหลอกลวง (เว้นมุสาวาท)

ข. **เว้นอดติ** (ความลำเอียง/ประพฤติดลลาดธรรมดา) ๔ คือ

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ (เว้นฉันทาคติ)
๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง (เว้นโทสาคติ)
๓. ไม่ลำเอียงเพราะขลาด (เว้นภยาคติ)
๔. ไม่ลำเอียงเพราะเขลา (เว้นโมหาคติ)

ค. **เว้นอบายมุข** (ช่องทางเสื่อมทรัพย์อัปชีวิต) ๖ คือ

๑. ไม่เสพติดสุรายาเมา
๒. ไม่เอาแต่เที่ยวไม่รู้เวลา
๓. ไม่จ้องหาแต่รายการบันเทิง
๔. ไม่เหลิงไปหาการพนัน
๕. ไม่ฟุ้งฟั่นมัวสุมมิตรชั่ว
๖. ไม่มัวจมอยู่ในความเกียจคร้าน

กฎ ๒ เตรียมทุนชีวิต ๒ ด้าน

ก. **เลือกสรรคนที่จะเสวนา** คบคนที่จะนำชีวิตไปในทางแห่งความเจริญ และสร้างสรรค์ โดยหลักเว้นมิตรเทียม คบหาแต่มิตรแท้ คือ

๑. **รู้ทันมิตรเทียม หรือ ศัตรูผู้มาในร่างมิตร** (มิตรปฏิรูปก์) ๔ ประเภท

๑) **คนปกอลอก** มีแต่ชนเอาของเพื่อนไป มีลักษณะ ๔

- (๑) คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว
- (๒) ยอมเสียน้อย โดยหวังจะเอาให้มาก
- (๓) ตัวมีภัย จึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน
- (๔) คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์

๒) **คนดีแต่พูด** มีลักษณะ ๔

- (๑) ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย
- (๒) ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย
- (๓) สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่ไม่หาประโยชน์มิได้
- (๔) เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง

๓) คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วก็เออออ
- (๒) จะทำดีก็เออออ
- (๓) ต่อหน้าสรรเสริญ
- (๔) ลับหลังนินทา

๔) คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ ๔

- (๑) คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา
- (๒) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน
- (๓) คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น
- (๔) คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

๒. รู้ถึงมิตรแท้ หรือ มิตรด้วยใจจริง (สุทรมิตร) ๔ ประเภท

๑) มิตรอุปการะ มีลักษณะ ๔

- (๑) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
- (๒) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สินของเพื่อน
- (๓) เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้
- (๔) มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔

- (๑) บอกความลับแก่เพื่อน
- (๒) รักษาความลับของเพื่อน
- (๓) มีภัยอันตราย ไม่ละทิ้ง
- (๔) แม้ชีวิตก็สละให้ได้

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔

- (๑) จะทำชั่วเสียหาย คอยห้ามปรามไว้
- (๒) แนะนำสนับสนุนให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง
- (๔) บอกทางสุขทางสวรรค์ให้

๔) มิตรมีใจรัก มีลักษณะ ๔

- (๑) เพื่อนมีทุกข์ พลอยไม่สบายใจ (ทุกข์ ทุกข์ด้วย)
- (๒) เพื่อนมีสุข พลอยแช่มชื่นยินดี (สุข สุขด้วย)
- (๓) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข
- (๔) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

ข. จัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยสัมมาชีพ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ขยันหมั่นทำงานเก็บออมทรัพย์ ตั้งฝั่งเก็บรวมน้ำหวานและเกสร

ขั้นที่ ๒ เมื่อทรัพย์เก็บก่อกว้างจัดจอมปลวก พึ่งวางแผนใช้จ่าย คือ

- ๑ ส่วน เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนเกี่ยวข้อง ทำความดี
- ๒ ส่วน ใช้ทำหน้าที่การทำงานประกอบกิจการอาชีพ
- ๑ ส่วน เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิตและกิจการคราวจำเป็น

กฎ ๓ รักษาความสัมพันธ์ ๖ ทิศ

ก. ทำทุกทิศให้เกษมสันต์ ปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้ง ๖ คือ

ทิศที่ ๑ ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึ่งเคารพบิดามารดา ผู้เปรียบเสมือนทิศเบื้องหน้า ดังนี้

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บิดามารดาอนุเคราะห์บุตรธิดา ตามหลักปฏิบัติดังนี้

๑. ห้ามปรามป้องกันจากความชั่ว
๒. ดูแลฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. เป็นธุระเมื่อถึงคราวจะมีคู่ครองที่สมควร
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

ทิตที่ ๒ ในฐานะที่เป็นศิษย์ ฟังแสดงความเคารพนับถือ **ครูอาจารย์** ผู้เปรียบเสมือน **ทิตเบื้องขวา** ดังนี้

๑. ลูกต้อนรับ แสดงความเคารพ
๒. เข้าไปหาเพื่อบำรุง รับผิดชอบ ชักถาม รับคำแนะนำ เป็นต้น
๓. ฟังด้วยดี ฟังเป็น รู้จักฟังให้เกิดปัญญา
๔. ประณิบัติ ช่วยบริการ
๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

อาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ ตามหลักปฏิบัติดังนี้

๑. แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
๔. ส่งเสริมยกย่องความดีงามความสามารถให้ปรากฏ
๕. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ คือ สอนฝึกศิษย์ให้วิชาเลี้ยงชีพได้จริง และรู้จักดำรงตนด้วยดี ที่จะเป็นประกันให้ดำเนินชีวิตดีงามโดยสวัสดิ์ มีความสุขความเจริญ

ทิตที่ ๓ ในฐานะที่เป็นสามี ฟังให้เกียรติบำรุง **ภรรยา** ผู้เปรียบเสมือน **ทิตเบื้องหลัง** ดังนี้

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่นอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
๕. หาเครื่องแต่งตัวมาให้ เป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาอนุเคราะห์สามี ตามหลักปฏิบัติดังนี้

๑. จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
๒. สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
๓. ไม่นอกใจ
๔. รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
๕. ขยัน ซ้ำงจัดช่างทำ เองงานทุกอย่าง

ทศที่ ๔ ในฐานะที่เป็นมิตรสหาย พึงปฏิบัติต่อ**มิตรสหาย** ผู้เปรียบเสมือน **ทิศเบื้องซ้าย** ดังนี้

๑. เผื่อแผ่แบ่งปัน
๒. พุดจามีน้ำใจ
๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
๔. มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วย
๕. ซื่อสัตย์จริงใจ

มิตรสหายอนุเคราะห์ตอบ ตามหลักปฏิบัติดังนี้

๑. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
๒. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
๓. ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

ทศที่ ๕ ในฐานะที่เป็นนายจ้าง พึงบำรุง**คนรับใช้** และ**คนงาน** ผู้เปรียบเสมือน **ทิศเบื้องล่าง** ดังนี้

๑. จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง เพศ วัย ความสามารถ
๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
๓. จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
๔. มีอะไรได้พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
๕. ให้มีวันหยุด และพักผ่อนหย่อนใจ ตามโอกาสอันควร

คนรับใช้และคนงาน แสดงน้ำใจต่อ**นายงาน** ดังนี้

๑. เริ่มทำงานก่อน
๒. เลิกงานทีหลัง
๓. เอาแต่ของทีนายให้
๔. ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
๕. นำความดีของนายงานและกิจการไปเผยแพร่

ทศที่ ๖ ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน พึงแสดงความเคารพนับถือต่อ **พระสงฆ์** ผู้เปรียบเสมือน **ทศเบื้องต้น** ดังนี้

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

พระสงฆ์อนุเคราะห์คฤหัสถ์ ตามหลักปฏิบัติดังนี้

๑. ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว
๒. แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
๕. ชี้แจงอธิบายทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ สอนวิธีดำเนินชีวิตให้มีความสุขความเจริญ

ข. เกื้อกูลกันประสานสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ร่วมสร้างสรรค์สังคม ให้สงบสุขมั่นคงสามัคคีมีเอกภาพ ด้วย **สังคหัตถุ ๔** คือ

๑. **ทาน** เพื่อแบ่งปัน (ช่วยด้วยเงินด้วยของ)
๒. **ปิยวาจา** พูดอย่างรักกัน (ช่วยด้วยถ้อยคำ)
๓. **อัตถจริยา** ทำประโยชน์แก่เขา (ช่วยด้วยกำลังแรงงาน)
๔. **สมานัตตตา** เอาตัวเข้าสमान (ช่วยด้วยร่วมสร้างสรรค์และแก้ปัญหา เสมอกันโดยธรรม และร่วมสุขร่วมทุกข์กัน)

หมวดสอง

นำชีวิตให้ถึงจุดหมาย

ก. จุดหมาย ๓ ชั้น ดำเนินชีวิตให้บรรลุจุดหมาย (อรรถะ) ๓ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๑ **ทิวฐธัมมิกัตถะ** จุดหมายชั้นตาเห็น หรือ **ประโยชน์ปัจจุบัน**

- ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน
  - ข) มีเงินมีงาน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ
  - ค) มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม
  - ง) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่น่าเชื่อถือ
- ทั้ง ๔ นี้ พึงให้เกิดมีโดยธรรม และใช้ให้เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนและผู้อื่น

ขั้นที่ ๒ **สัมปรายิกัตถะ** จุดหมายชั้นเลขาเห็น หรือ **ประโยชน์เบื้องหน้า**

- ก) มีความอบอุ่นสบายซึ่งสุขใจ ไม่อ้ำอึ้งเลื่อนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจ ให้เข้มแข็ง ด้วย **ศรัทธา**
- ข) มีความภูมิใจ ในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติแต่การอันดีงาม ด้วย **ความสุจริต**
- ค) มีความอึดใจ ในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจ **เสียสละ**
- ง) มีความกล้า้วกล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหา นำชีวิตและภารกิจไปได้ ด้วย **ปัญญา**
- จ) มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภาพใหม่ ด้วยได้ทำไว้แต่ **กรรมที่ดี**

ขั้นที่ ๓ **ปรমัตถะ** จุฬหมาสุงสุต หรือ **ประโยชน์อย่างยิ่ง**

- ก) ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง
- ข) ไม่ถูกความยึดติดถือมั่นบีบคั้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่ง เบาเป็นอิสระ
- ค) สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้
- ง) รู้เท่าทันและทำการตรงตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใส เป็นอยู่ด้วยปัญญา

ถ้าบรรลุจุฬหมาสุงสุตถึงขั้นที่ ๒ ขึ้นไป เรียกว่าเป็น “**บัณฑิต**”

ข. จุฬหมาส ๓ ด้าน จุฬหมาส ๓ ขั้นนี้ พึงปฏิบัติให้สำเร็จครบ ๓ ด้าน คือ

ด้านที่ ๑ อัตตัตถะ จุฬหมาสเพื่อตน หรือ ประโยชน์ตน คือ ประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือ พัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปให้ได้ให้ถึง

ด้านที่ ๒ ปรัตถะ จุฬหมาสเพื่อผู้อื่น หรือ ประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ ๓ ขั้นข้างต้น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นให้ได้ให้ถึงด้วยการ ชักนําสันับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของตนขึ้นไปตามลำดับ

ด้านที่ ๓ อุกายัตถะ จุฬหมาสร่วมกัน หรือ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่างๆ ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุฬหมาส ๓ ขั้นข้างต้น

ชาวพุทธชั้นนำ

ชาวพุทธที่เรียกว่า อุบาสก และอุบาสิกา นับว่าเป็นชาวพุทธชั้นนำ จะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลัก ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไป นอกจากรักษา **วินัยชาวพุทธ** แล้ว ต้องมี **อุบาสกธรรม ๕** ดังนี้

๑. **มีศรัทธา** เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มั่งมาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่และสูงสุด

๒. **มีศีล** นอกจากตั้งอยู่ในศีล ๕ และสัณณาสีปแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้ชีวิตและความสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น

๓. **ไม่ถือมงคลตื่นข่าว** เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจดลบันดาล

๔. **ไม่แสวงหาพาหิรทักษิไฉย** ไม่ไขว่คว้าเขตบุญขุนคลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์ นอกหลักพระพุทธศาสนา

๕. **ชวนช่วยในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา** ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศล ตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หมายเหตุ

* **วินัยชาวพุทธ** นี้ ปรับให้ง่ายขึ้น ณ ๑๐ ส.ค. ๒๕๕๓ จาก “ภาค ๑: มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ” ในหนังสือ **ธรรมบุญชีวิต** ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๕๐ เมื่อเสร็จแล้ว ได้ขอให้ ดร. สมศีล ฌานวงศ์ ประปรังคำแปลภาษาอังกฤษฉบับเดิม ให้ตรงตามฉบับปรับปรุงนี้

* **วินัยของคฤหัสถ์** คือ คิหิวินัย ได้แก่พระพุทโธวาทในสังคาลสูตร พระไตรปิฎก เล่ม ๑๑ (ที่.ป/๑๑/๑๗๒-๒๐๖/๑๙๔-๒๐๗)

* “**อุบาสกธรรม ๕**” มาในพระไตรปิฎก เล่ม ๒๒ (อง.ป/ญจก.๒๒/๑๗๕/๒๓๐)